

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách - ANO či NE?

Tímto článkem bych rád upozornil na okolnost, že se stále častěji setkáváme v praxi s tím, že spotřebitelé uzavírají smlouvy obsahující rozhodčí doložky.

I. Úvodem

Tímto článkem bych rád upozornil na okolnost, že se stále častěji setkáváme v praxi s tím, že spotřebitelé uzavírají smlouvy obsahující rozhodčí doložky.

V této praxi vidím osobně velké nebezpečí spojené se zamezením přístupu spotřebitelů k soudům a popřením všech principů ochrany spotřebitele, neboť sebelepší hmotněprávní ochrana spotřebitele není nic platná ve chvíli, kdy se jí nelze efektivně domoci. Dle platné právní úpravy není zcela jisté, zda je možné považovat rozhodčí doložku ve spotřebitelské smlouvě za neplatnou či nikoliv. Může za to i nepříliš zdařilá implementace evropské směrnice 93/13/ES o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

Z hlediska obchodní praxe je rozhodčí řízení rychlým a efektivním způsobem, jak řešit spory mezi podnikateli ať už v rámci jednoho státu, nebo v rámci mezinárodních obchodních vztahů, kde je rozhodčí řízení s konkrétně určeným rozhodcem či rozhodčí institucí zřejmě i daleko praktičtější, než složitá řešení v rámci úpravy mezinárodního práva procesního. Rozhodčí řízení je tak legitimním způsobem řešení sporů mezi podnikateli. Podnikatelské vztahy se ale z právního hlediska podstatně liší od vztahů spotřebitelských, čímž mám na mysli vztah podnikatel – spotřebitel. V nich se uplatňuje jistá ochranná role státu, který více ingeruje do těchto soukromoprávních vztahů s ohledem na nutnost určité ochrany slabší strany tohoto vztahu, tedy spotřebitele. Zásah je tak odůvodněn legitimním cílem.

Ochranná role státu se musí promítnout nejen v rovině hmotněprávní, ale také v rovině práva procesního, což znamená, že spotřebitel musí mít k dispozici mechanismy, jak se svých práv, jež mu stát ve své roli ochránce stanovil, dovolat. A zde právě dochází k problémům, jež se pokusím nastínit.

II. Právní úprava

Zákon o rozhodčím řízení přesně stanoví pravidla, kdy je spor tzv. arbitrabilní a stanoví další okolnosti rozhodčího řízení od určení rozhodců počínaje, opravnými prostředky konče. Stanoví několik možných variant, jak si strany mohou sjednat rozhodčí smlouvu, tedy využití rozhodčího řízení namísto řízení soudního. Nejpoužívanější variantou rozhodčí smlouvy je rozhodčí doložka, druhou variantou, se kterou zákon výslovně počítá v § 2 odst. 3 je smlouva o rozhodci. Další formou uváděnou v literatuře je tzv. univerzální, či neomezený kompromis[1]. V praxi se ve spotřebitelských smlouvách používají prakticky pouze rozhodčí doložky. Otázkou je, zda je použití rozhodčí doložky ve spotřebitelské smlouvě vůbec přípustné, popř. jaké jsou podmínky jejího použití. Ve spotřebitelských vztazích musí být při posuzování platnosti rozhodčí doložky zohledněny kromě zákona o rozhodčím řízení také jiné právní předpisy. Zejména je třeba zde aplikovat ustanovení § 55 a § 56 občanského zákoníku, která upravují tzv. nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách a představují

implementaci evropské právní úpravy. § 56 občanského zákoníku v odst. 1 stanoví, že *„Spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.“* Toto ustanovení je třeba vykládat ve světle směrnice 93/13/ES o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, jejíž nepřiliš povedenou implementaci daná ustanovení občanského zákoníku představují.

Směrnice 93/13/ES v čl. 3 uvádí, že *„Smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.“* Odst. 3 pak odkazuje na přílohu směrnice, která obsahuje demonstrativní výčet podmínek, které jsou považovány za nepřiměřené, mezi nimi i pís. q), které stanoví, že nepřiměřenou je i podmínka, jejímž cílem nebo následkem je *„zbavení spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadovat na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů, nebo bránění uplatnění tohoto práva, nepřiměřené omezování důkazů, které má spotřebitel k dispozici, nebo ukládání důkazního břemene, které by podle použitelných právních předpisů mělo příslušet druhé smluvní straně, spotřebiteli.“*[2] Cíl tohoto ustanovení je jasný, je jím snaha zákonodárce vyrovnat nevýhody plynoucí ze slabšího postavení spotřebitele, aby se tento náhodou nevzdal možnosti účinně uplatňovat svá práva u nezávislého a nestranného orgánu pro rozhodování sporů.

Nepřiměřenost rozhodčí doložky je v českém překladu směrnice[3] podmíněna tím, že na rozhodčí soud se nevztahují ustanovení právních předpisů. Takovouto podmínku neobsahuje slovenský překlad směrnice, který obsahuje stejnou pasáž v tomto znění: *„...najmä vyžadovať od spotrebiteľa, aby riešil spory neupravené právnymi ustanoveniami výhradne arbitrážou...“* V rámci slovenské verze překladu by se tak zdálo, že rozhodčí doložka ve spotřebitelské smlouvě je vždy považována za nepřiměřenou podmínku. Podle české verze směrnice je možné považovat za nepřiměřenou podmínku jen ustanovení rozhodčí instituce, na kterou se nevztahují ustanovení právních předpisů. Takový výklad je ovšem z pohledu českého práva poměrně problematický, protože jak stálé rozhodčí soudy podle § 13 zák. o rozhodčím řízení, tak rozhodci ad hoc podléhají právním předpisům ČR. Teoreticky lze uvažovat o tom, že by se toto ustanovení vztahovalo na rozhodčí doložky, které by stanovily rozhodčí instituci v zahraničí, nebo pokud by rozhodčí doložka obsahovala pověření k rozhodování podle zásad spravedlnosti podle § 25 odst. zákona o rozhodčím řízení. Ovšem zůstává otázkou, zdali evropský zákonodárce měl skutečně na mysli tyto nepřiliš obvyklé situace.

Je tedy potřeba posoudit, zda je rozhodčí doložka vůbec podle platné české právní úpravy interpretované dle výše uvedené evropské směrnice přípustná. Je třeba zároveň zdůraznit, že výčet nepřipustných resp. nepřiměřených smluvních ujednání podle § 56 odst. 3 občanského zákoníku, resp. podle přílohy 1 pís. q) směrnice 93/13/ES je demonstrativní, takže rozhodčí doložka ve spotřebitelské smlouvě může být považována za nepřipustnou i podle obecného ustanovení § 56 odst. 1 občanského zákoníku interpretovaného dle obecného ustanovení čl. 3 odst. 1 směrnice. Pokud dojdeme k tomu, že se skutečně jedná o porušení těchto ustanovení, pak nastává menší komplikace v tom, že zákon pro rozpor s těmito ustanoveními stanoví pouze relativní neplatnost, tzn., že spotřebitel by se musel takové neplatnosti dovolat podle § 40a občanského zákoníku.

III. Praxe

V praxi jsou sjednávány rozhodčí doložky nejčastěji s určením rozhodce ad hoc většinou v rámci obchodních podmínek, které jsou součástí smlouvy dle včleňovací doložky ve smlouvě. Dle § 3 odst. 2 zákona o rozhodčím řízení *„tvoří-li však rozhodčí doložka součást podmínek, jimiž se řídí smlouva hlavní, k níž se rozhodčí doložka vztahuje, je rozhodčí doložka platně ujednána i tehdy, jestliže*

písemný návrh hlavní smlouvy s rozhodčí doložkou byl druhou stranou přijat způsobem, z něhož je patrný její souhlas s obsahem rozhodčí smlouvy.“

Zde nastává první otázka – spotřebitelé většinou uzavírají rozhodčí doložku v rámci přijímání tzv. adhezní smlouvy, tzn., že nemají reálný vliv na znění smlouvy, mají pouze volbu mezi přijetím a odmítnutím. Samozřejmě mnoho spotřebitelů vůbec netuší, že rozhodčí doložku sjednali, protože smlouvu, natož smluvní podmínky, které jsou většinou napsány velmi drobným písmem, vůbec nečtou. Pokud už spotřebitel ví, že uzavřel rozhodčí doložku, pak zase mnohdy netuší, jaký je přesný obsah tohoto pojmu. Může tak takový spotřebitel dát skutečně informovaný souhlas s obsahem rozhodčí doložky? Podle mého názoru nikoliv. Samozřejmě je možné argumentovat na druhou stranu tím, že i spotřebitel, pokud má plnou způsobilost k právním úkonům, je odpovědný za smlouvu, k jejímuž plnění se zavázal a je povinen ji dodržet. Pokud bychom však tento argument přijali, můžeme rezignovat na ochranu spotřebitele jako takovou. Otázkou tak vždy zůstává míra zasahování státu do smluvní volnosti smluvní stran za účelem ochrany spotřebitele. Dle mého názoru je toto přesně ta situace, kdy by stát spotřebitele chránit měl.

Druhou otázkou je to, zda rozhodčí doložka může skutečně znamenat nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Evropský soudní dvůr ve své rozhodovací praxi na rozhodčí doložky již narazil a potvrdil výklad směřující k větší ochraně spotřebitele[4]. Ačkoliv zákonný předpoklad je takový, že rozhodčí řízení bude probíhat v souladu s právním řádem, v praxi k tomu často nedochází. Není také bez zajímavosti, že naprostá většina rozhodčích doložek neurčuje za rozhodce stálý rozhodčí soud, ale rozhodce ad hoc. Spotřebitelé pak mají strach do rozhodčího řízení jít, ačkoliv je jejich právo třeba nezpochybnitelné, protože se bojí toho, že rozhodčí řízení bude probíhat za výrazně jiných podmínek než řízení soudní (například co se týká obesílání účastníků, ústnosti jednání, možnosti opravných prostředků apod.) a také toho, že rozhodce ad hoc, ať už je to fyzická osoba, nebo obchodní společnost, může být napojen na protistranu. Rozhodčí nález, který byl vydán účelově s ohledem na vazby jedné ze stran na rozhodce, se velmi těžko napadá, protože napojení se obtížně dokazuje. Z hlediska současné praxe na trhu v České republice je možné hovořit i o zneužívání rozhodčích doložek ke krácení práv spotřebitele a jeho „odstřížení“ od soudní ochrany před nezákonnými nebo nemravnými praktikami některých podnikatelů.

Spotřebitel se tak mnohdy ocitá v situaci, kdy se bojí domáhat svých zákonných práv, protože si není jist účinným mechanismem procesněprávní ochrany a nechce investovat prostředky do nejistého rozhodčího řízení. Předejít takovéto situaci, kdy spotřebitel nemá účinné mechanismy právní obrany, bylo účelem výše zmíněné evropské směrnice. V tomto teleologickém výkladu vidím jednoznačně argument proto, aby byla rozhodčí doložka ve spotřebitelské smlouvě považována za nepřiměřenou smluvní podmínku.

Je možné samozřejmě uvažovat o tom, že teleologickému výkladu neodporuje rozhodčí doložka s určením stálého rozhodčího soudu. Takovýto výklad je možný zejména s ohledem na znění českého překladu uvedené směrnice. Z hlediska praxe přece jen stálý rozhodčí soud dle § 13 zákona o rozhodčím řízení představuje pro spotřebitele větší míru jistoty. Do posuzování rozdílů rozhodčích doložek s určením stálého rozhodčího soudu a rozhodce ad hoc ve spotřebitelských smlouvách se zde však pouštět nehodlám, neboť to není účelem tohoto příspěvku, ani to není vzhledem k praxi příliš účelné.

IV. Rozhodčí doložka vs. smlouva o rozhodci

Odpůrci přílišné ochrany spotřebitele mnohdy argumentují tím, že spotřebitel není malé dítě a že je mnohdy chráněn i proti své vlastní vůli. V otázkách přípustnosti rozhodčích doložek pak argumentují tím, že nelze bránit spotřebiteli v tom, aby nechal rozhodovat o svém sporu rozhodčí instituci, ať už

je to stálý rozhodčí soud, nebo rozhodce ad hoc. Je možné upozorňovat na to, že rozhodování spotřebitelských sporů v rámci soudního řízení je příliš pomalé, že je možno využít mnoho právních prostředků, jak spor natahovat, že výkon takového rozhodnutí je pak často neefektivní apod.

To jsou samozřejmě pádné argumenty. Je však třeba zohlednit především současnou praxi a nevhodnost a zřejmě i protiprávnost používání rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách. Řešení ovšem nabízí samotný zákon o rozhodčím řízení. Druhou formou rozhodčí smlouvy, se kterou zákon výslovně počítá, je smlouva o rozhodci, která se týká již vzniklého sporu. Spotřebitel začíná problém rozhodčí doložky stejně řešit až ve chvíli, kdy vznikne problém. Proto v případě, že by byla rozhodčí doložka považována za neplatnou, nic nebrání spotřebiteli a podnikateli v tom, aby uzavřeli smlouvu o rozhodci, popř. využili jinou variantu ADR. V takovém případě už by si totiž spotřebitel dal velký pozor na to, jaké jsou podmínky vedení rozhodčího či jiného řízení, kdo bude daný spor rozhodovat apod., takže jeho skutečný a informovaný souhlas by zde byl na rozdíl od současné praxe nezpochybnitelný.

V. Závěr

Podle mého názoru, dle současné právní úpravy s ohledem na eurokonformní interpretaci výše uvedených ustanovení občanského zákoníku je nutné považovat ve spotřebitelských smlouvách za protiprávní rozhodčí doložky určující rozhodce ad hoc a doložky zmocňující rozhodce k rozhodování podle zásad spravedlnosti. U rozhodčích doložek stanovujících jako pravomocný stálý rozhodčí soud není řešení zcela jednoznačné. Smlouvu o rozhodci uzavřenou po vzniku sporu je možné považovat za legální a legitimní způsob řešení spotřebitelského sporu, i když bude obsahovat určení rozhodce ad hoc.

Argumenty pro tyto závěry lze spatřovat především v teleologickém výkladu komunitárního práva s jeho důrazem na efektivní ochranu spotřebitele. Není bez zajímavosti, že na komunitární úrovni je do mnoha legislativních aktů týkajících se spotřebitelského práva včleňováno ustanovení, týkající se povinnosti státu zajistit vhodné a účinné postupy pro mimosoudní řešení spotřebitelských sporů.[5] Současná česká právní úprava rozhodčího řízení, resp. její aplikace v praxi a časté zneužívání rozhodčích doložek však jistě nepředstavuje takový vhodný a účinný postup, zejména proto, že neutralizuje hmotněprávní ustanovení na ochranu spotřebitele, protože odnímá spotřebiteli možnost efektivní procesní ochrany jeho práv.

Mgr. Tomáš Palla,
právník SOS - Sdružení obrany spotřebitelů, o.s.

[1] Např. Rozehnalová, N.: Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku, Praha: ASPI, 2002, 219 s.

[2] Český překlad směrnice publikovaný na portálu www.eur-lex.europa.eu

[3] Stejně i v překladu anglickém a německém

[4] Viz. Rozhodnutí ESD z 26. října 2006 ve věci C 168/05, Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL,

[5] Například čl. 24 nové směrnice 2008/48/ES

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení - nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)